

Gönderim Tarihi : 06.12.2022

Kabul Tarihi : 29.12.2022

DOI: 10.5281/zenodo.7489399

Ziya GÜZEL¹
Hürkan Durmuş SÜSLÜ²

İlkokul Türkçe Sözlüklerinin Niteliksel Özellikleri Üzerine Bir İnceleme

Özet

İlkokul Türkçe derslerinde sözlükler sıkça kullanılan eğitim ortamlarıdır. Çocukların söz varlığının geliştirilmesi Türkçe dersinin temel amaçları arasındadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için kullanılan okul sözlükleri eğitimsel nitelikler taşımaktadır. Sözlüklerin taşınması gereken nitelikleri; içerik özellikleri ve biçimsel özellikler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Sözlüklerin biçimsel özellikleri; taşınabilir olması, kâğıt kalitesi, fontu, punto ölçüsü vb. kullanılabilirliğe etki eder. Sözlüklerin içerik ve kapsam açısından yeterliliği ise öğrencilerin karşılaşması muhtemel kelimeleri barındırması (amaca uygunluk), tanımlama özellikleri, köken bilgisinin verilmesi gibi özelliklere bağlıdır. Bu çalışmada, ortaokul Türkçe ders kitaplarından seçilen sözcüklerin dört farklı ortaokul Türkçe sözlükte madde başı olarak nasıl tanımlandığına bakılmış, madde tanımları TDK Büyük Türkçe Sözlük'teki tanımları ile karşılaştırılmış ve eğitsel bir bakış açısına sahip olup olmadığı değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda sözlüklerin madde başı tanımlamalarında TDK Büyük Türkçe Sözlük ile aynı tanımları verme, eksilterek verme ve genişleterek verme yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda; sözlüklerin görsel açıdan yetersiz, punto ölçülerinin küçük, kâğıt kalitesinin düşük, çapraz gönderim oranının düşük ve en önemlisi de madde başı açıklamalarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sözlüklerin olumlu özellikleri arasında taşınabilir olması, madde başlarının koyu veya farklı renkte yazılması, madde başlarının yanında sözcük türünün verilmesi gibi nitelikler sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: ilkokul Türkçe sözlükleri, içerik özellikleri, madde başı tanımlaması, biçimsel özellikler

A Study on the Qualitative Characteristics of Primary School Turkish Dictionaries

Abstract

Dictionaries in primary school Turkish lessons are frequently used educational environments. The development of children's vocabulary is among the main objectives of the Turkish language course. School dictionaries used to achieve this purpose should carry educational qualifications. It is possible to divide the qualities that the dictionaries need to carry out into content properties and formal properties. The formal characteristics of the dictionaries; can be portable, paper quality, font, point size and so on. it affects usability. The adequacy of the dictionaries in terms of content and scope depends on the features such as the possession of possible words (conformity), identification features, and knowledge of origin. In this study, it was examined how the words selected from the secondary school Turkish textbooks were identified as headings in four different junior high school Turkish dictionaries, and it was evaluated whether the item definitions were compared with the definitions in TDK Great Turkish Dictionary and whether they had an educational point of view. As a result of the study, it was determined that the dictionaries used the same definition, deletion and extension methods as TDK Turkish Dictionary. As a result of the research; the dictionary is inadequate visually, the font size is small, the paper quality is low, the cross-transmission rate is low, and most importantly, the item head explanations are inadequate. Among the positive features of the dictionaries are the ability to be portable, the writing of the headings in dark or different colors, and the provision of the word line alongside the headings of the items.

Keywords: primary school Turkish dictionaries, content properties, item description, stylistic properties

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, e-posta: zygzl42@hotmail.com

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı. Karaman, e-posta: deruni.deruni@hotmail.com

GİRİŞ

Sözlükler bir dildeki kelimelerin tümünün açıklamalarını ya da başka bir dildeki karşılıklarını verme amacı taşıyan bir başvuru kitabı olarak nitelendirilebilir. Bunun dışında özel amaçlı sözlükler de bulunmaktadır. Bu özel amaçlı sözlüklere; bir meslek grubunun ihtiyacını karşılamaya yönelik sözlükler (tıp terimleri sözlüğü gibi), etimolojik sözlükler, okul sözlükleri veya derleme sözlüğü gibi sözlükleri örnek olarak vermek mümkündür. Aksan (2015: CIII, 75) sözlüğü “bir dilin (ya da birçok dilin) söz varlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimleri temel alarak bunların başka öğelerle kurdukları söz ögeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir söz varlığı kitabı.” şeklinde tanımlar. İlhan (2007: 15) ise sözlük kavramını “Sözlük bir veya birden fazla dilin kelimelerinin bütünü veya bir bölümünü, genel amaçlı veya özel amaçlı olarak içeren, anlam, açıklama ve örnekleriyle ortaya koyan ve daha çok alfabetik olarak düzenlenmiş eserlerin genel adıdır.” şeklinde tanımlamaktadır.

Sözlükler hazırlanırken birtakım ilkelere uyulması gerekmektedir. D. Crystal (1987) nitelikli bir sözlükte bulunması gereken ilkeleri şu şekilde sıralamaktadır:

“Cilt dayanıklılığı, kâğıdın niteliği, madde başlarının açık yazılması, aranan sözcüklerin bulunması (amaca uygunluk), uluslararası genel sözlükleri kapsamı, ansiklopedik bilgi içermesi, zor kavramlara ilişkin resim bulunması, tanımların birbirinden açıkça ayrılması ve temelden ikincil anlamlara doğru sıralanması, tanımların anlaşılır olması, örneklendirmelerin gerçekçi ve yapaylıktan uzak olması, kullanım bilgileri içermesi, argo, resmi vb. biçim açıklamaları bulunması, köken bilgisi vermesi, heceleme, noktalama vb. konularda bilgi vermesi, söyleyiş açıklamaları bulunması, deyim, atasözü vb. içermesi, eş-zıt anlamlı sözcükleri göstermesi, ilişkili sözcükleri çapraz gönderimle nitelemesi, sözlüklerle ilgili dilbilgisi bilgileri sağlaması ve yararlı ekleri (kısaltmalar, ölçüler vb.) bulunması” (Akt. Kocaman, 1998).

Bununla birlikte sözlükler amaçları ve kullanım özellikleri açısından çeşitlenmektedir. Eker (2015: 133) sözlükleri ölçü ve içerik bakımından ikiye ayırmıştır: “ Ölçü bakımından büyük hacimli sözlükler, orta hacimli sözlükler; içerik bakımından genel sözlükler, çok dilli sözlükler, okul sözlükleri, tek dilli sözlükler, eş anlamlılar sözlüğü, karşıt anlamlılar sözlüğü, çeşitli bilim, sanat vb. alanlara özgü terim sözlükleri, konu sözlükleri, ansiklopedik sözlükler.” Ortaokul Türkçe sözlükleri bu sınıflandırma içerisinde içerik bakımından genel sözlükler/okul sözlüklerine girmektedir.

Sözlükler öğrencilerin söz varlığı gelişimini sağlayan bir araçtır. Karadağ (2011: 195) okul sözlüklerinin hazırlanış amacına ve düzenleniş şekline göre farklı adlandırılırsalar da sözlük, özelliği itibarı ile bir başvuru kitabı ve dil eğitimi-öğretiminin temel araçları arasında yer aldığını söylemiştir. Öğrenciler, özellikle eğitim ortamlarında sıkça bilmedikleri kelimelerle karşılaşmaktadır. Bu durumda okul sözlükleri bir başvuru kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin sıkça başvurmak durumunda kaldıkları bu sözlüklerin işlevselliği dikkat edilmesi gereken bir özellik olmaktadır.

İlköğretim öğrencileri 7-14 yaş aralığındadır. Bu yaş aralığının fiziksel ve eğitsel özellikleri göz önüne alındığında okul sözlüklerinin bazı biçimsel ve içerik özellikleri taşıması gerekmektedir. Biçimsel özellikler açısından okul sözlüklerinin taşınabilirliği, kâğıt ve kapak kalitesi, görsel açıdan zenginliği gibi özellikler, içerik açısından ise tanım sıralamaları, tanım düzeyleri ve sözcük özelliklerinin verilmesi gibi özellikler öne çıkmaktadır. Ayrıca okul sözlüklerinin içerik açısından öğrenci ihtiyacını karşılaması, köken bilgisinin verilmesi, madde başı tanımlamalarında yaş düzeyine uygun hareket edilmesi gibi bazı özellikleri barındırması gerekmektedir.

Bu çalışmada ele alınan başlıklar doğrultusunda inceleme yapmak amacıyla TDK Büyük Türkçe Sözlük

(2011) ve rastgele örneklem yoluyla dört ilkökul Türkçe sözlüğü seçilerek karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İncelemede ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan ve öğrencilerin bakması muhtemel kelimeler temel alınmıştır.

Yöntem

Çalışma, tek bir durumun ve bu duruma bağlı birden fazla boyutun ele alındığı bir çalışma olması nedeniyle tek durum çalışması özelliğini taşır. Durum çalışmalarının amacı konusunda Aytaçlı (2012) “Durum çalışmaları gerçekte ortamda neler olduğuna bakma, sistematik bir biçimde verileri toplama, analiz etme ve sonuçları ortaya koyma yoludur.” demektedir. Bu çalışmada, ele alınan durum hakkında bilgi vermek, durumu betimlemek ve durumun gerçekte nasıl olduğunu göstermek için açıklayıcı durum çalışması yapılmıştır.

Çalışmada ele alınan durumun birden fazla boyutu incelendiği için çalışma, iç içe geçmiş tek durum deseni olarak yapılmıştır. İç içe geçmiş tek durum analizi hakkında Saban ve Ersoy (2016) “... aynı bağlam içinde farklı durumların ayrıntılı olarak incelenmesini ve sonra yerleştirilmiş çok katmanlı olarak tartışılmasını gerektirir.” demektedir.

Veri toplama araçları

MEB ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında yer alan metinlerde yalnızca bir defa geçen, Türkçenin kelime sıklığı açısından değerleri sıfıra yakın olan ve özellikle yabancı kökenli olan 140 sözcük seçilmiştir. Veriler, seçilen kelimeler kullanılarak dört ilkökul sözlüğünde de madde başı olarak bulunan 50 sözcüğün veri toplama aracı olarak kullanılmasıyla elde edilmiştir. Seçilen 50 sözcük ve sözcüklerin ele alınan sözlüklerdeki madde başları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Seçilen Sözcükler Ve Sözlüklerdeki Madde Başları

Sözcükler	BTS	T1	T2	T3	T4
Akis	1. Işık veya ses dalgalarının yansıtıcı bir yüzeye çarparak geri dönmesi, yansıma, yankı. 2. Bir cismin parlak bir yüzeyde görünmesi 3. Bir şeyin başka bir şey üzerinde yarattığı etki 4. Evirtim 5. Evirme Akis uyandırmak bir konu üzerinde düşünülmesine, tartışılmasına yol açmak, ilgi veya tepki yaratmak. aksetmek, aksettirmek, aksiseda, aksülamel	1. Işık veya ses dalgalarının yansıtıcı bir yüzeye çarparak geri dönmesi, yansıması, yankı 2. Bir cismin parlak bir yüzeyde görünmesi	1. Yankı 2. Yansıma 3. Zıt, karşıt	1- Işık veya ses dalgalarının yansıtıcı bir yüzeye çarparak geri dönmesi, yansıma, yankı. 2- Bir cismin parlak bir yüzeyde görünmesi.	Sesin veya ışığın bir yere çarpıp geri dönmesi; yankı, yansıma.
Asalet	1- Soyluluk. 2- Asillik. 3- Bir görevi yüklenmiş olma, o görevin sahibi olma, vekillik karşıtı. 4- Yazıda ve sözde bayağı söz ve deyim bulunmaması durumu.	1- Soylu olma durumu. 2- Bir görevi yüklenmiş olma, o görevin sahibi olma.	1- Soylu olma hâli. 2- Esas adaylık	1- Soylu olma durumu. 2- Bir görevi yüklenmiş olma, o görevin sahibi olma.	1- Soyluluk. 2- Bir iş veya makamın sahibi olma hâli.
Azletmek	Bir kişiyi görevinden almak, uzaklaştırmak.	Bir kişiyi görevden almak, uzaklaştırmak	Görevdeki bir kişiyi görevinden ayırmak, görevden almak	Bir kişi görevinden almak, uzaklaştırmak.	Birini görevden alıp açıkta bırakmak.

Bayındır	1. Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı imar edilmiş, mamur (yer), abat. 2. Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri. 3. İzmir iline bağlı ilçelerden biri.	Bakımlı, imar edilmiş (yer), mamur	Gelişmesi ve güzelleşmesi için yapılan çalışmalar	Bakımlı, imar edilmiş yer, mamur.	Gelişip güzelleşmesi için, üzerinde çalışılmış, bakılmış.
Billur	1- Bazı cisimlerin aldıkları geometrik biçim. 2- Kesme cam, kristal. 3- Bu maddeden yapılmış. 4- Koç yumurtası. 5- Duru, temiz ve akıcı.	1- Bazı cisimlerin aldıkları geometrik biçim. 2- Kesme cam, kristal. 3- Bu maddeden yapılmış. 4- Duru, temiz ve akıcı.	1- Bazı cisimlerde doğal olarak bulunan geometrik biçim. (Kar taneleri billur haldedir.) 2- Çok Temiz ve duru cam. (Billur bir bardak.)	1- Bazı cisimlerin aldıkları geometrik biçim. 2- Kesme cam, kristal. 3- Bu maddeden yapılmış.	1- Bazı cisimlerin aldıkları geometrik biçim. 2- Kesme cam, kristal. 3- Temiz, berrak, duru.
Bizzat	Aracısız, kendi olarak.	Aracısız, kendi olarak.	Kendisi, kendi	Kendi, kendisi, şahsen.	Kendi kendisi, vekil kullanmayarak, şahsen.
Broşür	Kitapçık.	Daha çok bir şeyi tanıtmayı amaçlayan sayfa sayısı az, küçük kitap.	Küçük kitap	Daha çok bir şeyi tanıtmayı amaçlayan sayfa sayısı az, küçük kitap.	Sayfa sayısı az olan küçük kitap.
Ekseriya	Genellikle.	Çoğunlukla, çoklukla, çoğu kez	Çoğunlukla, çoğu kez	Çoğunlukla, çoklukla, çoğu kez.	Çoğunluk, yarıdan fazla.
Emsal	1- Benzer, eş, denk. 2- Yaşıt. 3- Örnek. 4- Katsayı	1- Benzer. 2- Yaşıt, eş, denk. 3- Örnek.	1- Benzerler, eşler. Yaşıt. Örnek.	1- Benzer. 2- Yaşıt, eş, denk. 3- Örnek.	1- Benzerler, eşler. 2- Yaşıt, eşit, denk.
Esvap	Giyisi.	Giyisi	Elbise, giysi	Giyisi.	Elbise, giyilecek, giyisi.
Ferman	1- Buyruk, emir. 2- Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gereken hükümleri taşıyan yazılı buyruk, yarlık.	1- Buyruk, emir. 2- Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk.	Padişah emri. (Ferman dinlememek: Emri tanımamak.)	1- Buyruk, emir. 2- Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk.	(Eskiden) Yazılı emir, buyruk. "Ömer Seyfettin'in Ferman isimli hikâyesini çok severim."

Fors	1. Devlet başkanının bulunduğu yerlere, amirallerin çalıştıkları kuruluşlara veya gemilere, generallerin garnizonlarına ve bu düzeydeki görevlilerin arabalarına çekilen üç veya dört köşeli bayrak. 2. Söz geçirirlik, saygınlık. 3. Gösterişlilik. 4. Gidon Forsu olmak: bir konuda saygınlığı, gücü, söz geçirirliği bulunmak. Forsunu yitirmek veya kaybetmek: etkinliğini ve saygınlığını kaybetmek.	1- Devlet başkanının bulunduğu yerlere, amirallerin çalıştıkları kuruluşlara veya gemilere, generallerin garnizonlarına ve bu düzeydeki görevlilerin arabalarına çekilen üç veya dört köşeli bayrak 2- Söz geçirirlik, saygınlık 3- Gösterişlilik	1. İçinde devlet başkanı, general ve amiral bulunan bina, otomobil ve gemilere çekilen büyük bayrak 2. Mecaz olarak sözünü dinletirlik	1- Devlet başkanının bulunduğu yerlere, amirallerin çalıştıkları kuruluşlara veya gemilere, genarellerin garnizonlarına ve bu düzeydeki görevlilerin arabalarına çekilen üç veya dört köşeli bayrak. 2- Söz geçirirlik, saygınlık. 3- Gösterişlilik.	1- Devlet başkanının bulunduğu yere, bindiği araca çekilen özel bayrak. 2- Gemilere, içindeki önemli kimsenin varlığını göstermek için çekilen özel bayrak. 3- Söz geçirirlik, saygınlık.
Forsa	Gemilerde kürek çeken tutsak veya hükümlü kimse.	Eskiden gemilerde kürek çeken tutsak veya hükümlü kimse	Eskiden gemilerde kürek çeken esir	Eskiden gemilerde kürek çeken tutsak veya hükümlü kişi.	Kürek mahkumu, tutsak.
Husus	1- Konu, madde. 2- Özellik, yön.	1- Konu, madde. 2- Özellik, yön.	Konu, iş. Özellik. (Bu hususu gözden uzak tutmayın.)	1- Konu, madde. 2- Özellik, yön.	1- Konu, madde, mesele. 2- Özellik.
İkaz	1- Uyarma, uyarı, dikkat çekme, ihtar, tembih. 2- Uyandırma.	Uyarma, uyarı, dikkat çekme, ihtar.	Uyarılma, uyandırma.	Uyarma, uyarı, dikkat çekme, ihtar.	Dikkatini çekme, uyarma, uyandırma.
İltifat	1- Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma. 2- İlgi gösterme, rağbet etme. 3- Söz söylerken daha çok etki altına almak için beklenmedik bir anda sözü, konu ile çok yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme. 4- Yüzünü çevirerek bakma.	Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma, ilgilenme.	Birisine güler yüz gösterme ilgilenme, hatırını sorma.	Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma, ilgilenme.	1- Tatlı davranma, güler yüz gösterme. 2- İlgi gösterme, rağbet etme.
İma	1- Dolaylı olarak anlatma, üstü kapalı olarak belirtme, işaretleme, anıştırma, ihsas. 2- Açıkça belirtilmeyen, dolaylı olarak anlatılan şey.	Dolaylı olarak bir şeyi anlatma, üstü kapalı olarak belirtme.	Örtülü, üstü kapalı şekilde.	Dolaylı olarak anlatma, üstü kapalı olarak belirtme.	Bir konuyu dolaylı olarak anlatma, üstü kapalı olarak belirtme.
İstirahat	Dinlenme, rahat etme.	Dinlenme, rahat etme.	Dinlenme.	Dinlenme, rahat etme.	Dinlenme, rahatlama.
İtimat	Güven, güvenç, emniyet. İtimat telkin etmek: güven vermek.	Güven, güvenç, emniyet.	Güven (İtimat etmek: güvenmek)	Güven, güvenç, emniyet.	Güven.
Kadırga	Hem yelken hem de kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisi.	Hem yelken, hem de kürekle yol alan bir savaş gemisi	Hem yelken hem de kürekle hareket edebilen eskiden kullanılan bir çeşit savaş gemisi	Hem yelken, hem kürekle yol alan bir savaş gemisi.	Eskiden hem yelken, hem kürekle yol alan bir savaş gemisi

Kösele	1. Ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi. 2. Bu deriden yapılan: kösele ayakkabı. Kösele gibi: çok sert çığnenmesi güç, koparılamaz: kösele gibi et.	1- Ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi 2- Bu deriden yapılmış olan	Ayakkabı tabanları yapmakta kullanılan büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi	1- Ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi. 2- Bu deriden yapılmış olan.	Ayakkabı, çanta, kemer gibi eşyaların yapımında kullanılan, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi.
Levazım	1- Değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler. 2- Gerekli araç ve gereçleri sağlayan büro. 3- Ordunun lojistik hizmetinde bulunan bütün malzeme veya bu malzemeyi sağlayan bölüm.	1- Değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler. 2- Gerekli araç ve gereçleri sağlayan büro.	Bir şey yapmak için kullanılan gereçler. Gerekli maddeler. (Levazım: Orduda yiyecek, içecek, giyecek gibi gereksinimleri sağlayan asker sınıfı.)	1- Değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler. 2- Gerekli araç ve gereçleri sağlayan büro.	Yapılacak bir işi için gerekli eşya, gereç.
Levent	1. Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görev yapan asker sınıfı. 2. Uzun. 3. Boylu, boslu, yakışıklı (kimse). 4. Dokuma tezgâhlarında üzerine çözümlü ipliği veya ham kumaş sarılan, ahşap veya metalden yapılmış, makara biçimindeki büyük silindir.	1- Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görev yapan asker sınıfı 2- Boylu boslu, yakışıklı (kimse).	1. Eskiden deniz erlerine verilen isim 2. Mecaz olarak boylu, poslu , yakışıklı kişi	1- Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görev yapan asker sınıfı. 2- Boylu boslu, yakışıklı kişi.	1- Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görevli olan asker. 2- Soylu, boylu boslu, yakışıklı kimse.
Lügat	1- Kelime, söz, sözcük. 2- Sözlük.	Sözlük.	1- Söz, kelime, sözcük. 2- Sözlük	Sözlük, kamus.	1- Sözlük. 2- Söz, sözcük, kelime.
Maharet	Beceri.	İş görmede beceri, ustalık.	Beceriklilik. Ustalık.	İş görmede beceri, ustalık.	Beceriklilik, ustalık.
Mamur	Bayındır.	Bayındır	Bayındır, imar edilmiş	Bayındır.	Bayındır, imar edilmiş.
mebus	Milletvekili.	Milletvekili.	Milletvekili	Milletvekili.	Milletvekili.
Meşin	1- İşlenmiş koyun derisi. 2- Bu deriden yapılan.	1- İşlenmiş koyun derisi. 2- Bu deriden yapılmış olan.	Kullanılacak duruma getirilmiş (tabaklanmış) koyun derisi.	1- İşlenmiş koyun derisi. 2- Bu deriden yapılmış olan.	Sepilenmiş, işlenmiş koyun derisi.
Mukavemet	1- Dayanma, karşı durma, karşı koyma, dayanırlık. 2- Direnç.	Dayanma, karşı durma, karşı koyma, direnme, direniş, direnç.	Dayanma, karşı koyma.	Dayanma, karşı durma, karşı koyma, direnme, direniş, direnç.	Dayanma, karşı koyma, karşı durma.
Muvaffak	Başarılı, başarılı kimse.	Başarılı, başarılı (kimse).	1- Başarılı, başarılı. 2- Başarılmış.	Başarılı, başarılı kişi.	Başarı.
Mürşit	1. Doğru yolu gösteren kimse, kılavuz. 2. Müridlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikat şeyhi.	Doğru yolu gösteren kimse, kılavuz	Doğru yolu gösteren	Doğru yolu gösteren kişi, kılavuz.	Doğru yolu gösteren kılavuz.
Müspet	Olumlu.	Olumlu, pozitif	1. Olumlu 2. Pozitif	Olumlu, pozitif.	Olumlu.

Mütareke	Ateşkes	Ateşkes	Beli bir süre için çarpışan iki tarafın savaşa ara vermesi 2. Ateşkes	Ateşkes.	Ateşkes, karşılıklı olarak, geçici bir zaman olarak savaşı bırakma.
Mütehassıs	Uzman.	Uzman.	Uzman.	Uzman.	Uzman, bir bilim alanında büyük ilmi olan.
Noksan	1- Eksik. 2- Eksiklik, kusur.	Eksik, eksiklik, kusur.	1- Eksik. 2- Eksiklik.	Eksik, eksiklik, kusur.	Eksik, Eksiklik, kusur.
Nükte	1. İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri. 2. Yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri, nükte yapmak: nükteli söz söylemek.	İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri	1. İnce anlamlı söz 2.İçinde şaka bulunan söz 3. Yazı, resim ve sözde, çok dikkat edilirse anlaşılabilir ince anlam	İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri.	Düşündürücü, ince, anlamlı ve şakalı söz; espri
Özge	Başka.	Başka	1. Başka 2. Yabancı	Başka.	1- Başka, diğer. 2- Yabancı.
Pazı	1- Ispanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak. 2- Kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümde bulunan, şişkince kas kitlesi. 3- Bir ekmeklik hamur topağı, beze.	1- Yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki. 2- Kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümünde bulunan şişkince kas kitlesi.	1- Ispanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki. 2- Bir ekmeklik hamur yumağı. Beze. 3- Omuz ile dirsek arasında bulunan şişkin kas.	1- Kolun omuz ile dirsek arasında bulunan şişkince kas kitlesi. 2- Yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki. 3- Bir ekmeklik hamur topağı.	1- Kolun omuz ile dirsek arasında bulunan, şişkince kas kitlesi. 2- Ispanakgiller familyasından bir bitki.
Perçem	1. Başlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı . 2. Yele: At perçemi. 3. Kâkül.	Eskiden saçlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı, kâkül	1. Eskiden saçları tıraş edenlerin tepelerinde bıraktıkları saç tutamı, Kâkül 2. Yele	Eskiden başlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı, kâkül.	1- Saç tıraşında bırakılan saç tutamı. 2- Yele. 3- Kâkül.
Şarapnel	Patlatıldığında etrafa küçük parçalar saçan bir tür top mermisi:	Patladığında etrafa küçük parçalar saçan bir tür top mermisi	İçi yuvarlak parçalar (misket) ile dolu top mermisi	Patlatıldığında etrafa küçük parçalar saçan bir tür top mermisi.	Havada patlayıp misket saçan top mermisi.
Şavk	İşık. Şavkı vurmak.	İşık	İşık	İşık.	İşık.
Şilte	Üstünde oturlan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek.	Üstünde oturlan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek.	Üzerinde oturlan pamuk veya yünlü yatak.	Üstünde oturlan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek.	1- Yatak, döşek. 2- Pamuktan yapılmış hafif minder.
Taasssup	Bağnazlık.	Bağnazlık.	1- Bir şeye körü körüne bağlanma. Birine taraftar olma. 2- Din ve milliyetine başka din ve milliyetlere üstün tutma.	Bağnazlık.	Bir düşünceye körü körüne bağlanmak, bağnazlık.

Tak	1- Tahta vb. bir şeye vurulduğunda veya silah patlayınca çıkan tok ve sert ses. 2- Millî bayramlarda veya önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer.	Millî bayramlarda veya önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit yapılacak caddelerde geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer	Ulusal bayramlarda önemli yollara önemli bir olayı anmak için geçici kurulan süslü kemer	Bayramlarda caddelere kurulan süslü kemer.	Millî bayramlarda ya da önemli günlerde caddelere kurulan, ağaç dalları ve bayraklarla süslü kemer.
Tekâmül	1- Olgunluk, olgunlaşma. 2- Gelişim, gelişme. 3- Evrim.	Evrım, gelişim, gelişme	Yavaş yavaş olgunlaşma, gelişme	Olgunluk, olgunlaşma.	1- Olgunluk, olgunlaşma. 2- Evrim, gelişim.
Terakki	1- İlerleme, yükselme, gelişme. 2- İlerleme	İlerleme, yükselme, gelişme	İlerleme, yükselme (Toplumun terakkisi için el birliği ile çalışalım.)	İlerleme, yükselme, gelişme.	İlerleme, yükselme.
Tınaz	1- Dövülerek savrılmaya hazırlanan ekin yığını. 2- Yığın.	Dövülerek savrılmaya hazırlanan ekin yığını	Savrılmaya hazır dövülmüş ekin yığını 2. Yığın	Dövülerek savrılmaya hazırlanan ekin yığını.	1- Savrılmak için hazırlanan dövülmüş ekin yığını. 2- Yığın
Tuğ	1- Sorguç. 2- Padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs.	1- At kuyruğundan yapılan ve beylik sembolü olarak taşınan püskül 2- Mehter kösü yanında taşınan bayrak	Sorguç. Başa takılan tüy (Eskiden rütbe işareti olarak kullanılırdı.)	1- At kuyruğundan yapılan ve beylik sembolü olarak taşınan püskül. 2- mehter kösü yanında taşınan bayrak.	Sorguç.
Tuval	1- Üzerinde resim yapılan, gerdirilmiş keten, kenevir veya pamuklu kaba kumaş. 2- bu kumaşın üzerine yapılmış tablo.	Üzerinde resim yapılan, gerdirilmiş keten, kenevir veya pamuklu kaba kumaş.	Yağlı boya resim yapmak için çerçeveye gerilmiş bez.	Üzerinde resim yapılan, gerdirilmiş keten, kenevir veya pamuklu kaba kumaş.	Yağlı boya resim yapmaya yarayan bez veya bu bez üzerine yapılmış tablo.
Velinimet	Birine etkisi yaşadıkça sürecek bir iyilik ve bağıшта bulunacak kimse, ana.	Birine, etkisi ömür boyu sürecek bir iyilikte ve bağıшта bulunan kimse.	Bir kimseye unutamayacağı bir iyilikte bulunan kişi.	Birine, etkisi ömür boyu sürecek bir iyilikte ve bağıшта bulunan kişi.	Birine, etkisi hayat boyunca sürecek bir iyilikte ve bağıшта bulunan kimse.

Verilerin analizi

Belirlenen 140 sözcük içindeki, dört sözlüğün tümünde de madde başı olarak yer alan 50 sözcükten hareketle bu dört sözlük ilkökul Türkçe sözlüklerinde bulunması gereken nitelikler açısından içerik analizi yapılarak incelenmiştir. Ele alınan 50 sözcük, Karadağ (2011) ve Kahraman (2016)'da yer alan, ilkökul sözlüklerinde bulunması gereken içerik ve biçim özellikleri ölçüt alınarak sözlüklerin öğrencilerin ihtiyacını karşılama, öğrencileri yeni sözcüğe yönlendirme, eş ve/veya zıt anlam verme, köken bilgisi verme ve örnek cümle vermesi gibi içerik özellikleri açısından incelenmiştir. Ayrıca sözlüklerin biçimsel özellikleri de uygunluk açısından incelenerek tablo haline getirilmiştir. Daha sonra tüm bu incelemeler kıyaslanarak veriler analiz edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Öğrenciler için başvuru kaynağı olan okul sözlüklerinin kendi içerisinde birtakım özelliklere sahip olması

gerekmektedir. Bu özellikleri; biçimsel ve içerik olarak ikiye ayırmak mümkündür. Biçimsel özellik olarak taşınabilir olması, punto değeri, madde başı rengi, kâğıt ve kapak kalitesi, görsel açıdan zengin olması ve sözlük kullanımıyla ilgili birtakım bilgiler (sözlük yönergesi, imla ve yazım kuralları, kısaltmalar, alfabe ve sözcük türlerinin tanımları) sayılabilir (Karadağ, 2011: 198 – 201).

Biçimsel Özellikler: Okul sözlüklerinin sahip olması gereken biçimsel özellikler ideal (taşınabilirlik sağlayan ebatlar) ebatlar, resim barındırma, uygun punto değeri (10 punto), farklı renkte madde başı, yıpranmaya dayanıklı kapak türü (plastik), dağılmayacak ciltleme şekli (dikişli forma), arkasını göstermeyecek ağırlıkta kâğıt (80 gr ve üzeri) kullanılması ve yönerge, imla ve yazım kuralları, alfabe, noktalama işaretlerinin açıklamaları, sözcük türü tanımlamaları ve kısaltmalar listesi barındırmasıdır. Ele alınan sözlükler bu açılardan incelendiğinde ortaya çıkan sonuç aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Sözlüklerin biçimsel özellikleri

Özellikler	T1	T2	T3	T4
Sözlüklerin en ölçüleri	11 cm	11,5 cm	11,5 cm	9,5 cm
Sözlüklerin boy ölçüleri	15,3 cm	16,3 cm	16,1 cm	13,4 cm
Görsel unsur	Yok	Yok	Yok	Yok
Punto	8	8	8	8
Madde başı rengi	Kırmızı	Koyu siyah	Kırmızı	Kırmızı
Kapak türü	Plastik	Plastik	Karton	Karton
Ciltleme şekli	Dikişli forma	Isısal ciltleme (Amerikan ciltleme)	Isısal ciltleme (Amerikan ciltleme)	Isısal ciltleme (Amerikan ciltleme)
Kâğıt kalitesi	70 gr. 1. Hamur	70 gr. 2. Hamur (kitap kâğıdı)	70 gr. 1. Hamur	80 gr. 1. Hamur
Yönerge	Yok	Yok	Yok	Yok
İmla kuralları	Yok	Yok	Yok	Yok
Alfabe	Yok	Var	Yok	Yok
Noktalama işaretlerinin açıklamaları	Yok	Var	Yok	Yok
Sözcük türü tanımlamaları	Yok	Var	Yok	Yok
Kısaltmalar listesi	Var	Var	Var	Var

Yukarıda belirtilen, alan yazında tespit edilmiş olan biçimsel özellikler temel alınarak Tablo 2 incelendiğinde sözlüklerin tümünün ideal punto ölçüsü olan 10 puntodan küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda inceleme nesnesi olan sözlüklerin tümünün punto ölçüsü konusunda yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Ciltleme şekli açısından bakıldığında ise yalnızca T1 kodlu sözlüğün ideal, dayanıklı ciltleme şekline sahip olduğu görülmektedir. Kağıt kalitesi, alan yazında arkasını göstermeyecek kalınlıkta, dolayısıyla 80 gr ve üzeri olarak belirlenmiştir. Ele alınan sözlükler incelendiğinde yalnızca T4 kodlu sözlüğün 80 gr olduğu, diğerlerinin daha ince kağıtlar olduğu tespit edilmiştir. Biçimsel özelliklerin sonuncusu olarak yönerge, imla kuralları, alfabe, noktalama işaretlerinin açıklamaları, sözcük türlerinin tanımları ve kısaltma listesi açısından sözlükler incelendiğinde T1, T3, ve T4 sözlüklerinin yalnızca kısaltma listesi verip diğerlerini vermediği görülmektedir. T2 kodlu sözlüğün ise yönerge ve imla kuralları vermediği ancak alfabe, noktalama işaretlerinin açıklamaları, sözcük türü tanımları ve kısaltma listesi verdiği tespit edilmiştir.

İçerik ve Kapsam Özellikleri: Sözlüklerin kullanışlı olması biçimsel özelliklerine bağlı iken ihtiyacı karşılaması ve amacına uygunluğu içerik ve kapsam özelliklerine bağlıdır. Bu özellikler öğrencilerin ihtiyacını

karşılması, öğrenciyi yeni kelimeye yönlendirmesi, yabancı kelimelerin önce Türkçe karşılığı sonra tanımının verilmesi, Türkçe kelimelerin önce tanımının sonra eş ve zıt anlamlarının verilmesi, madde başlarında köken bilgisinin yer alması, sözcük türünün belirtilmesi, örnek cümleye yer vermesi ve madde başlarının açıklanmasında önce temel sonra yan ve mecaz anlamın verilmesi şeklinde sıralanabilir (Karadağ, 2011: 201 – 204).

Ele alınan sözlüklerin, ilkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde öğrencilerin anlamını bilemeyeceği muhtemel kelimeler esas alındığında ihtiyacı karşılama miktarları şu şekildedir: T1 %67, T2 %63, T3 %78 ve T4 %53.

Sözlüklerin içerik açısından taşınması gereken bir özellik de sözlüğün öğrenciyi çapraz gönderim yoluyla farklı sözcüklere yönlendirmesidir. Sözlük, bir madde başı açıklamasında yalnızca kelime karşılığı verip o karşılığın madde başında hem açıklama hem de kelime karşılığı vererek öğrenciyi sözlükte bir sözcükten diğerine yönlendirmelidir. Ele alınan 50 sözcükten madde başı açıklamasında kelime karşılığı verilenler (23 sözcük) incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

T1 sözlüğü 21 sözcükte madde başı açıklamasında kelime karşılığı vermiş; bunların 13'ünde de çapraz gönderimde bulunmuş, 5'inde bulunmamış ve 3'ünde ise sadece tek sözcükte bulunmuştur. T2 sözlüğü 20 sözcükte madde başı açıklamasında kelime karşılığı vermiş; bunların 4'ünde çapraz gönderimde bulunmuş, 13'ünde bulunmamış ve 3'ünde ise sadece tek sözcükte bulunmuştur. T3 sözlüğü 21 sözcükte madde başı açıklamasında kelime karşılığı vermiş; bunların 13'ünde çapraz gönderimde bulunmuş, 6'sında bulunmamış ve 2'sinde ise sadece tek sözcükte bulunmuştur. T4 sözlüğü 20 sözcükte madde başı açıklamasında kelime karşılığı vermiş; bunların 4'ünde çapraz gönderimde bulunmuş, 14'ünde bulunmamış ve 2'sinde ise sadece tek sözcükte bulunmuştur.

Sözlüklerde madde başları açıklanırken madde başı olan sözcüğün kökeni dikkate alınmalıdır. Karadağ (2011: 204) “Yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarının öğrenilmesi ve kullanılması dil duyarlılığı açısından önem taşır. Bu açıdan madde başı olan yabancı kökenli kelimelerin öncelikle Türkçe karşılıkları verilmelidir.” ifadesiyle madde başı olarak bulunan yabancı kökenli sözcüklerin nasıl açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında ele alınan sözlüklerde incelenen 50 sözcükten bu kurala uyan sözcükler şunlardır: T1 ferman, T3 ferman, T4 mütareke, mütehasıs ve şilte. T2'de ise bu kurala uyan herhangi bir sözcük bulunmamaktadır. Sözlüklerde geriye kalan yabancı kökenli madde başlarında bu kurala uyulmamıştır. Sözlüklerde madde başı olarak yer alan Türkçe sözcüklerde ise Karadağ (2011: 204 – 205) “Türkçe kelimelerin anlamları ise öncelikle tanım ya da açıklamayla karşılanmalıdır. Söz varlığı gelişimi açısından kelimelerin eş ve zıt anlamlarının bilinmesi önemlidir.” demektedir. Sözlükler bu kural esas alınarak incelendiğinde ele alınan 50 sözcükten Türkçe kökenli olanların madde başı açıklamalarında hiçbir sözlük zıt anlama yer vermemiştir. Bu 50 sözcükten Türkçe kökenli olan ve önce tanım sonra eşanlam veren sözcüklere bakıldığında ise yalnızca T1 ve T3 sözlüklerinde ‘bayındır’ sözcüğünde bu kurala uyulduğu görülmektedir. Bayındır sözcüğüne ‘mamura’ eşanlamlısı verilmiştir (Moran, 1992: 72).

Sözlüklerde madde başı olarak verilen sözcüklerin köken bilgisinin verilmesi öğrencilerin kendi diline dair söz varlığı bilgisini artıracaktır. Bu nedenle okul sözlüklerinde madde başlarının yanında köken bilgisinin verilmesi gerekmektedir. Ele alınan sözlüklere bakıldığında madde başının yanında köken bilgisinin yalnızca T2 ve T3 sözlüklerinde verildiği, T1 ve T4 sözlüklerinde ise vermediği görülmektedir.

Madde başlarının düzenlenmesinde yer alan özelliklerden birisi de madde başlarının yanında sözcük türünün verilmesidir. Bununla ilgili olarak İlhan (2009: 536) “Madde başı olacak öğeler, ev, güneş, ben, çam, su gibi değişik nitelikteki bağımsız biçimbirimlerdir. Bunların dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak sözcük türleri açısından dildeki yerleri (isim, fiil, ünlem gibi) gösterilerek sözlükte yer almalıdır.” ifadesinde bulunarak madde başlarında sözcük türlerinin verilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. İncelenen

sözlüklere bakıldığında tüm sözlüklerin madde başlarının yanında sözcük türünü verdikleri görülmektedir.

Okul sözlüklerinde madde başları açıklanırken örnek cümle kullanılması verilen madde başının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Öğrencilerin anlamını bilmedikleri sözcükleri açıklama ve örnek cümle ile beraber görmeleri sözcüğün öğrencinin kelime hazinesine girmesini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle okul sözlüklerinde örnek cümle bulunmalıdır. Ele alınan sözlüklere bu açıdan bakıldığında T1 ve T3 sözlüklerinde örnek cümle bulunmazken T2 ve T4 sözlüklerinde bazı sözcüklerde örnek cümlelerin verildiği görülmektedir.

Birden çok anlamı olan madde başlarının tanım sıralamasında İlhan (2009: 536)'a göre "Madde başı olan kelimelerin öncelikle asıl anlamı tesbit edilerek verilmeli, daha sonra kelimelerin yan anlamları sıralanmalıdır." İlköğretim sözlüklerinde ise Karadağ (2011: 204) "İlköğretim sözlüklerinin hazırlanmasında hacim sorunu yüzünden, madde başlarının bütün anlamları alınmayabilir. Bu sebeple, maddeler açıklanırken temel anlam mutlaka ilk sırada verilmelidir. Diğer anlamların seçilmesi ve sıralanmasında, gerek günlük hayattaki sıklığı gerekse öğrencilerin derslerde karşılaşma ihtimali dikkate alınmalıdır." demektedir. Sözlükler bu açıdan incelendiğinde kurala uygun davrandıkları ve ilk önce temel anlamı verdikleri görülmektedir.

Çalışmada ortaokul Türkçe kitaplarında bulunan ve öğrencilerin bakması muhtemel sözcüklerden tüm sözlüklerde madde başı olarak bulunan 50 sözcüğün sözlüklerdeki madde başları BTS ile kıyaslanarak incelenmiştir. İncelenen sözlüklerdeki madde başı tanımları üç şekilde karşımıza çıkmaktadır: Tanımı BTS ile birebir verilenler, eksiltilecek verilenler ve genişletilerek verilenler. BTS madde başı tanımlamasının herhangi bir şekilde değiştirilmeden aynen verilmesi 'BTS ile birebir verilenler' olarak adlandırılmıştır. Örneğin "meşin" kelimesi BTS'de "1- İşlenmiş koyun derisi. 2- Bu deriden yapılan." olarak verilmiştir. Aynı şekilde T1 sözlüğü de "meşin" madde başında bu tanımlamada hiçbir değişiklik yapmadan birebir vermiştir. BTS'de verilen madde başı tanımlamasından bir bölümünün verilmemesi durumu 'eksiltilecek verilenler' olarak adlandırılmıştır. Örneğin "tak" madde başını BTS "1- Tahta vb. bir şeye vurulduğunda veya silah patlayınca çıkan tok ve sert ses. 2- Millî bayramlarda veya önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer." olarak vermiştir. Ancak incelenen sözlüklerin tümü bu madde başında sadece BTS'nin ikinci tanımlamasını birebir verip ilk tanımlamaya yer vermemiştir. 'Genişletilerek verilenler' BTS tanımlamasının ek açıklamalarla genişletilmesiyle oluşturulan tanımlama biçimleridir. Örneğin BTS "broşür" madde başını "Kitapçık" olarak verirken T3 sözlüğü "Daha çok bir şeyi tanıtmayı amaçlayan sayfa sayısı az, küçük kitap." şeklinde vermiştir.

Bu sözlükler ilkökul öğrencileri için hazırlandığından madde başı açıklamalarında öğrencilerin söz varlığı ve eğitsel düzeyleri temel alınarak yeni bir tanımlama yapılması gerekmektedir. BTS'nin hedef kitlesi yaş olarak daha yüksektir ve bu nedenle kullandığı kelime hazinesi daha geniştir. Fakat bir ilkökul öğrencisinin söz varlığı yetişkin bir insana nazaran oldukça düşüktür. Dolayısıyla madde başı açıklamaları yapılırken öğrencilerin söz varlığı temel alınmalıdır. Ele alınan sözlüklere bakıldığında T1 sözlüğünde madde başı açıklamalarının %44'ünde BTS'deki tanım eksiltilecek, %44'ünde BTS ile birebir ve %12'sinde ise BTS'nin tanımı genişletilerek verilmiştir. T2 sözlüğünde madde başı açıklamalarının %48'inde BTS'nin tanımı eksiltilecek, %28'inde BTS tanımı ile birebir, %24'ünde ise BTS'nin tanımı genişletilerek verilmiştir. T3 sözlüğünde madde başı açıklamalarının %48'inde BTS'nin tanımı birebir, %44'ünde BTS'nin tanımı eksiltilecek, %8'inde ise genişletilerek verilmiştir. T4 sözlüğünde ise madde başı açıklamalarının %54'ünde BTS'nin tanımı eksiltilecek, %26'sında birebir, %20'sinde ise genişletilerek verilmiştir. Görüldüğü üzere sözlüklerde birçok madde başında hedef kitlesi daha büyük olan BTS ile aynı ya da aynı tanımın bir miktar eksiltilmesi veya genişletilmesi yoluna gidilmiştir. Yapılan bu eksiltme ve genişletmelerle, açıklama ve tanımlamaların yaş düzeyine uygun hale geldiği söylenemez. Bununla birlikte eksiltilecek tanımlamaların neye göre seçildiği ve yapılan genişletmelerde eğitsel bir amacın olup olmadığı bilinmemektedir. Oysa yukarıda belirttiğimiz gibi açıklama ve tanımlamalarda yaş düzeyi göz önüne alınarak tanımlama yapılması gerekmektedir. Ayrıca yapılan bu değişikliklerde herhangi bir strateji izlendiğine dair bir bulguya rastlanmamaktadır. Bu da bahsi geçen değişikliklerin sezgisel yapıldığını göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Elde edilen bulgular neticesinde incelenen sözlüklerin ilkokul öğrencileri için yeterli nitelikte olmadığını söylemek mümkündür. Nitekim alan yazında ilkokul sözlüklerinin barındırması gereken nitelikler belirtilmiştir (Karadağ 2011, Okur 2011, Kahraman 2016). Bu nitelikler ışığında araştırma nesnesi olan sözlüklerin biçimsel olarak dayanıklı olmadığı, madde başı açıklamalarında yetersiz olduğu, iki sözlüğün örnek cümle vermediği, yine sadece iki sözlüğün köken bilgisi verdiği görülmektedir. Dolayısıyla sözlüklerin alan yazında belirtilen niteliklere sahip olmadığı ve bu niteliklere sahip olmayan sözlüklerin ya öğrencilerin ihtiyacını karşılamayacağı ya da öğrenciler açısından taşınması veya kullanılmasının zor olduğu, bu sözlüklerin öğrencileri sözlük kullanımından uzaklaştıracağı söylenebilir. Bu nedenle de ilk ve ortaokul sözlükleri hakkında şu tavsiyelerde bulunulabilir:

1. Melanlıoğlu (2013)'nin ilkokul Türkçe sözlükleri üzerine yaptığı çalışmanın bulgularında öğrencilerin resimli sözlükler istediği görülmektedir. Fakat araştırma nesnesi olan sözlüklerde resim bulunmamaktadır. Bu durum da öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmada eğitimcilere zorluk çıkarabilir.
2. Okur (2011)'un 100 temel eserdeki kelimeleri temel alarak yaptığı çalışmada da görülmektedir ki ilkokul Türkçe sözlükleri öğrenci ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Fakat Melanlıoğlu (2013)'nin araştırmasında görüldüğü üzere öğrenciler bu gibi durumlarda çevrimiçi kaynaklara yönelmektedirler. Oysa birçok çevrimiçi kaynaktaki madde başı açıklamaları yaş düzeyi göz önüne alınmaksızın yazılmaktadır. Bu durumda sözlüklerin biçimsel ve içerik özelliklerinin alanyazında tespit edilmiş olan özellikler ışığında yeniden düzenlenmesi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu sözlükleri denetlemesi ve/veya kendisinin hedef grubun özelliklerini temel alarak bir sözlük hazırlaması gerektiği söylenebilir. Ayrıca günümüzde pek çok çocuğun akıllı telefon kullandığı düşünülürse ve yapılacak bir uygulamanın hem fiziksel hem de içerik olarak daha zengin olacak şekilde tasarlanmasının kolaylığı göz önünde bulundurularak bakanlık tarafından ilk ve ortaokul çocuklarına yönelik çevrimiçi bir sözlük tasarlanması tavsiye edilebilir.

Sonuç olarak erişimi oldukça kolay olan ve araştırma nesnesi olarak seçilen ilkokul Türkçe sözlüklerinde pek çok problem olduğu görülmektedir. Bu durumun öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmada eğitimcilere zorluk çıkaracağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. 6. Bs. Ankara: TDK Yayınları.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3(1). 1-9.
- Benekçi, Ş. (2015). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Damla Yayınevi.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk Dili*. 9. Bs Ankara: Grafiker Yayınları.
- İlhan, N. (2007). *Geçmişten Günümüze Sözlük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*. Elazığ: Manas Yayınları.
- İlhan, N. (2009). Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri. *Turkish Studies*. (4/4). Summer. 534-554.
- Kahraman, N. (2016). Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. (5/8). S. 3288-3312.

- Karadağ, Ö. (2011). İlköğretim Türkçe Sözlüklerinin Hazırlanmasında Temel Ölçütler. *Tubar XXX Güz.* 193-207.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 28. Bs. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kocaman, A. (1998). Dilbilim, Sözlük ve Sözlükçülük. *Kebikeç* (6). 111-113.
- Kuşçu, H. (2016). *İlköğretim Türkçe Altın Sözlük*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- MEB Komisyon. (2016). *Ortaokul Türkçe Ders Kitabı 5. Sınıf*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB Komisyon. (2016). *Ortaokul Türkçe Ders Kitabı 6. Sınıf*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB Komisyon. (2016). *Ortaokul Türkçe Ders Kitabı 7. Sınıf*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB Komisyon. (2016). *Ortaokul Türkçe Ders Kitabı 8. Sınıf*. Ankara: MEB Yayınları.
- Melanlıoğlu, D. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları: Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 2/2. 266-284
- Moran, Y. (1992). *Eşanlamlı Sözcükler ve Karşıt Anlamları Sözlüğü*. 1. Bs. İstanbul: Spatyom Yayınları.
- Okur, A. (2011). İlköğretim Türkçe Sözlükleri Üzerine. *Turkish Studies*. 6/1. 1567-1583.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. 11. Bs. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2015). *İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük*. 6. Bs. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldız, H. E. (2016). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Karatay Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

Dictionaries which are frequently used in primary school Turkish lessons are the basic tools used in 'improving the vocabulary' which is one of the basic aims of Turkish lesson. Karadağ (2011: 195) refers to the importance of school dictionaries as "a reference book by its dictionary, which, if it is named differently according to the purpose of preparation and layout, is among the basic tools of language teaching-learning". Dictionaries are a tool for students to develop word of mouth. Students often encounter situations that they often do not know in educational settings. In this case, school dictionaries appear as a reference source. Therefore, the functionality of these dictionaries, which students often have to resort to, often appears to be a feature that should be considered. There are a number of features that must be borne by the primary school glossaries in terms of this importance. It is possible to separate these categorizations into content and scope properties. Some information related to the use of the dictionary (dictionary rules, marking and writing rules, abbreviations, descriptions of alphabets and word types) can be conveyed as formal features, point size, item color, paper and cover quality, visual richness and dictionary usage (Karadağ, 2011: 198 – 201). Content features include features such as accommodation of possible words encountered by learners, identification features, and knowledge of origin. In this study, by using 50 words which are dictionaries in addition to the form and content features, the definitions of the headwords of the TDK Great Turkish Dictionary and the four headwords selected by random sampling are compared and the methods used by the dictionaries are determined.

Method

The 'documentary screening' method was used to collect the data obtained during the study. The four primary school vocabulary selected through random sampling was compared with the TDK Great Turkish Dictionary. In comparison with the Ministry of National Education, there are 140 words which are included in the textbooks of 5th, 6th, 7th and 8th grade of Turkish primary school and which are only one time old and low in terms of word frequency of Turkish, especially in foreign origin and in these four words, 50 words are used.

Result and Discussion

The four Turkish primary vocabulary selected based on the qualifications to be found in the primary Turkish dictionaries were examined. The formal and content properties of the dictionaries are examined. The formal characteristics examined in the research are: portability status, visual richness (picture presence), point value, item head color, paper and cover quality and direction, mark, spelling, alphabet, abbreviation list, word type definitions and punctuation marks. The results of these properties are as follows: All dictionaries are sufficient for portability, there is no picture to provide visual richness in any dictionary, point values are less than ideal point value (10), the head of the article is written in a different color or in bold, while T1 and T2 as the cover qualities are sufficient, T3 and T4 are below qualities, dictionaries use lower weight paper than the ideal paper weight, it seems that many of the features of the directive, markup, spelling, alphabet, abbreviation list, word type definitions and punctuation marks that should be found in the first part of the dictionaries are not included in the dictionaries.

Dictionaries in terms of content properties, conformity in the dictionary, cross-reference in the dictionary, giving the definition of Turkish versus foreign words first, giving the opposite and opposite meaning of Turkish words first, giving knowledge of origin and word sentences at the beginning of the article, According to the TDK Great Turkish Dictionary, the heading description used by the dictionaries is examined. Results in terms of content properties are:

- T3 is more appropriately prepared than other dictionaries, with inadequacy in terms of meeting student needs.
- T1 and T3 compare more words to students by crossing more than T4 and T2.
- Dictionaries are insufficient after the definition of foreign words first of Turkish equivalents and then of Turkish words before their opposite or opposite meaning.
- T1 and T4 do not give any knowledge of origin when T2 and T3 give knowledge of origin beside the substance.
- All dictionaries give the word of the word beside the head of the matter.
- Dictionaries are either insufficient or do not give any sample sentences for example sentence.

In the item definition, which is the main objective of the research, the dictionary is based on the TDK Great Turkish Dictionary and does not do it without taking the age level into consideration. That is, the target mass of children is confronted with descriptions prepared based on adult people with higher educational level and higher vocabulary.